

Utdanningsprogram for barnefaglige sakkyndige

INNHOOLD

1. Innledning
2. Sakkyndiges funksjon og virkeområde
3. Læringsmål
4. Utdanningsaktivitetene:
 - 4.1 Kurs
 - 4.1. Modul I **Rolle- og lovforståelse**
 - 4.2 Modul II **Utredning, vurdering og fremstilling**
 - 4.3 Modul III **Barnelovsaker, mekling som metode**
 - 4.4 Veiledet praksis
 - 4.5 Skriftlig arbeid
 - 4.6 Vurdering
5. Anbefalt litteratur

1. Innledning

Utdanningsprogrammet for sakkyndige har som formål å bidra til kvalitetssikring- og utvikling av sakkyndiges arbeid i saker som omhandler barnevern og foreldretvister.

Utdanningsprogrammet drives av Norsk psykologforening på oppdrag fra Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet. Utdanningsprogrammet styres av en gruppe som består av representanter fra Den norske legeforening, Norsk psykologforening og en jurist med særlig kompetanse i barne- og familiesaker.

Psykologer, psykiatere og andre som har gjennomført utdanningen blir registrert i Register for sakkyndige i barne- og familiesaker. Utdanningsprogrammet er erfaringsbasert og undervisningen er i overensstemmelse med Norsk psykologforenings prinsipperklæring om evidensbasert praksis.

Opptaket til utdanningsprogrammet er basert på de kriterier som fremgår av rammeplanen. Utdanningen består av 105 timer med kurs. Det stilles krav til at deltakerne utfører selvstendig utredningsarbeid i tre barnefordelingssaker eller barnevernssaker, og deltakeren skal ha utført tjeneste som fagkyndig meddommer eller fagkyndig medlem i fylkesnemnda. Deltakerne skal videre ha 45 timer veiledning som gis i tilknytning til praksis. Veileder vurderer deltakernes læringsutbytte etter endt utdanning.

2. Sakkyndiges funksjon og virkeområde

Psykologer og psykiatere anvender både allmenne og spesifikke kunnskaper for å utrede, undersøke og legge frem sine funn for å opplyse oppdragsgiver i saker som omhandler barnevern og foreldretvister.

3. Læringsmål

Utdanningsprogrammet skal bidra til at sakkyndige får den kompetansen som kreves for å arbeide etter det mandatet som retten og forvaltningen gir. Det kan være å foreta sakkyndigutredninger og utforme erklæringer, å opptre som vitne eller som fagkyndig meddommer eller fagkyndig nemndsmedlem, eller å delta i saksforberedende rettsmøter.

4. Utdanningsaktivitetene

Det stilles krav til deltakelse på fem kurssamlinger à tre dager (sju timer undervisning per dag). Til sammen utgjør samlingene 105 timer undervisning.

Kursene er modulorganiserte og består av tre moduler. Modul I har tittelen: Rolle og lovforståelse, den sakkyndiges plass i systemet. Modul II har tittelen: Utredning, vurdering og fremstilling. Modul III har tittelen: Barnelovsakene, mekling som metode.

4.1. MODUL I (samling 1) Rolle og lov-forståelse, den sakkyndiges plass i systemet

Den første modulen omhandler rolleforståelse og etisk bevissthet. For å kunne opptre adekvat, og kunne samhandle med aktørene i barnevern- og foreldretvistsaker, må den sakkyndige utvikle forståelse for egen og andres rolle. Videre inneholder modulen innføring i grunnleggende rettslige prinsipper og juridiske arbeidsmåter i sivile og strafferettslige saker samt kunnskaper om aktuelle lovverk.

Undervisningen vil omhandle de faktorer som skiller rollen som terapeut fra rollen som sakkyndig. Forelesninger og drøfting rundt etiske problemstillinger vil understreke det alvor og den makt som følger med rollen som sakkyndig.

Etter modulen skal deltakerne vise forutsetninger for å samhandle adekvat med de ulike aktørene. I praksis og veiledning skal den sakkyndige vise kunnskaper om etiske prinsipper og etisk forsvarlig praksis.

4.1.1 Samling 1(3 dager)

Den første kursdagen har til hensikt å øke kursdeltakernes grunnleggende kunnskaper om de juridiske rammene for oppdrag som sakkyndig. Kunnskapen om juridiske rammer gir forutsetning for å opptre adekvat som sakkyndig i forvaltningens og rettens kontekst.

Det vil foreleses om:

- muntlighetsprinsippet
- rettsapparatet
- bevisumiddelbarhet
- kontradiksjon
- **lovverkene**
 - lov om barneverntjenester
 - lov om barn og foreldre

Den andre dagen har til hensikt å gi kursdeltakerne økt rolleforståelse. De skal få kunnskap om de ulike oppgaver og roller den sakkyndige kan ha og forutsetninger for å arbeide innenfor mandates rammer. Deltakerne vil få økt forståelse for betydningen av de særskilte ferdighetene og kunnskapene som trengs for å arbeide i grensesnittet mellom fag og jus.

Det vil foreleses om:

- ulike formål med sakkyndig arbeid
- det særegne ved rettsarbeid
- rollene i saker etter barneloven og barnevernloven
- vitnerollen
- meddommerrollen
- privat antatt sakkyndig
- begrunnelser for to sakkyndige
- hvilke hensyn som styrer metodevalg
- bruk av kliniske metoder
- tester og kartleggingsverktøy
- kontekstens betydning
- komparenter og andre kilder
- særskilte problemstillinger

Den tredje dagen vil deltakerne få økte kunnskaper om de juridiske og fagetiske normene for psykologfaglig arbeid som sakkyndig. Undervisningen vil gi deltakerne forutsetning for å yte forsvarlige eksperttjenester basert på faglig kunnskap, kunnskap om loven og rettssystem. Undervisningen gir økt bevissthet om hvordan sakkyndige må opptre respektfullt, utvise forståelse for implikasjonene av egne argumenter og hvordan de kan bli brukt.

Det vil foreleses om:

- fagetiske normer
- vanlig skikk og bruk
- normer utledet av lovregler
- injurievern for sakkyndige
- **Fagetiske dilemma**

Det vil gis eksempler på aktuelle fagetiske dilemmaer for sakkyndige som deltakerne vil arbeide med i grupper, og som vil drøftes i plenum.

4.2. MODUL II (3 samlinger) Utredning, vurdering og fremstilling

Gjennom veiledning og kurssamlinger skal den andre modulen gi spesifikke forutsetninger for å utrede og undersøke forhold som belyser barns omsorgssituasjon og andre relevante problemstillinger. Undervisningen gis over tre samlinger. Det gis innføring i barnevernloven og barneloven.

4.2.1 Samling 1 – Utredning av barn (3 dager)

Formålet med denne samlingen er å gi den sakkyndige kunnskap om hvordan barnepsykologisk forståelse kan anvendes i utredninger etter barneloven og barnevernloven. Deltakerne vil få økte forutsetninger for å velge adekvate og oppdaterte metoder for utredning av barnets tilstand og behov ut i fra barnets alder. Etter samlingen skal deltakerne kunne begrunne valg av metoder og beskrive metoders relevans. Deltakerne vil forstå hvordan de kan anvende kunnskap om barns utvikling, tilknytning og aldersspesifikke behov for å vurdere hvordan omsorgssituasjonen påvirker barn. Deltakerne vil få økt bevissthet om hvordan ulike diagnoser hos barn kan føre til utfordringer for vurdering av omsorgsbehov- og svikt.

Den første dagen vil det være fokus på generelle temaer vedrørende utredning av barns tilstand og behov. Undervisningen skal gi kunnskap om samspillsobservasjon og grunnlaget for vurdering av tilknytning for barn som er eldre enn tre år, hvordan avdekke traumer, omsorgssvikt, og hvordan skille mellom tilstander som kan forveksles. Deltakerne vil også få kunnskap om hvordan traumatiske og stressende hendelser påvirker barns hjerneutvikling og fungering.

Den andre dagen vil deltakerne få kunnskap om innhenting av informasjon i form av samtaler med barn. Det vil foreleses om høring av barn i barnevernssaker og saker etter barneloven. Deltakerne vil få kunnskaper om å samtale med barn om traumer, vold og overgrep. Deltakerne vil få kunnskap om å vurdere om barn er utsatt for vold og overgrep og om konsekvenser av vold og overgrep i hjemmet. Det skal fokuseres på at barnets mening skal høres og fremkomme i den sakkyndiges arbeid, samt på barns forståelse av egen sak og hvordan den påvirker dem.

Den tredje dagen vil deltakerne få kunnskap om tilknytning og grunnlaget for vurdering av omsorgssituasjonen for sped- og småbarn i alderen 0-3 år. Det vil foreleses i relevante utredningsmetoder slik som tester, intervju og observasjon. Videre vil det være fokus på tidlig samspill, tilknytning og relasjonell utvikling samt betydningen av tidlig intervensjon.

4.2.2 Samling 2 – Utredning av voksne (3 dager)

Formålet er å gi den sakkyndige en forståelse av hvordan den voksnes fungering påvirker omsorgsevnen. Deltakerne vil også få økt forståelse av konsekvensene for barna når

omsorgskompetansen og –evnen ikke er tilstrekkelig, vurdert ut fra barnets alder og behov. Spesifikke temaer som tas opp er vold, rus, psykisk helse og evnenivå. Betydning av kulturbakgrunn ved utredning og foreldrefungering tas opp i en annen sammenheng.

Den første dagen vil deltakerne få kunnskap om adekvate metoder for å vurdere omsorgskompetanse og -evne, og hvordan psykiske lidelser og funksjonshemminger påvirker dette. Deltakerne vil få kunnskap om betydningen av foreldrenes egen historie for deres evne til å utøve omsorg. Deltakerne vil få grunnlag for å utrede omsorgskompetanse og -evne.

Ulike perspektiver på psykiske problemers betydning for foreldres forutsetninger til å fungere som omsorgspersoner drøftes med utgangspunkt i ulike alvorlighetsgrader og ulike typer av psykisk lidelse og de konsekvenser det har for forelderens fungering. Evne til å ta ansvar for barnets behov samt evne til å tilby nær kontakt med barnet er sentralt. Alvorlig personlighetsavvik og konsekvenser for foreldrefungering tematiseres også.

Kandidatene får innsikt i adekvat metodikk for å utrede konsekvenser av psykisk utvikling i forbindelse med foreldrefungering. Det foreleses videre om hvilke risikofaktorer som er vesentlige i saker der foreldre har lavt evnenivå.

Den andre dagen vil det foreleses over avgjørende faktorer for foreldrefungering som rus og vold. Deltakerne vil få kunnskap om vold i nære relasjoner og hvordan vold påvirker voksne og barn som er utsatt for vold. Deltakerne vil få kunnskap om hvordan rus- og rusavhengighet kan påvirke barnets omsorgssituasjon.

Den tredje dagen skal øke deltakernes forståelse for hvordan ulik kulturbakgrunn påvirker foreldrepraksis. Deltakerne vil få kunnskap om ulike religiøse og kulturelle referanse og hvordan denne påvirker omsorgsutøvelsen og møtet med norsk kultur og samfunn, herunder barnevern- og barnelovgivning. Deltakerne vil få kunnskap om å opptre som sakkyndige og utrede familier med minoritetsbakgrunn. Undervisningen vil gi kunnskap om ulike oppfatninger av verdier, kunnskap og sannhet mellom samfunn og kulturelle systemer. Samlingen vil øke deltakernes metakulturelle forståelse.

4.2.3 Samling 3 – rettslig og barnefaglig vurdering og fremstilling (3 dager)

Formålet er å gi økt kunnskap om de juridiske vurderingstema som knytter seg til sakkyndighetsarbeidet innenfor barneloven og barnevernloven. Valg av fast bosted, omsorgsovertakelse, samværsutmåling og støttende tiltak i familien står sentralt.

Deltakerne vil få innføring i de spesifikke kravene for skriftlig og muntlig fremstilling.

Den første dagen vil deltakerne få innsikt i hvordan de skal gå frem for å vurdere omsorg i lys av lovverket. Deltakerne vil få grunnlag for å vurdere hvilke saker som egner seg og hvilke saker som ikke egner seg for mekling.

Med henvisning til kriterier i barneloven vil deltakerne få forutsetninger for å forstå sammenhengen mellom barnefaglige vurderinger av omsorgssituasjon og juridiske beslutninger om hvor barnet skal bo, inkludert omsorgsovertakelse og tilbakeføring.

Gjennom kunnskap om det juridiske systemet vil deltakerne få økt forståelse for hvordan den sakkyndiges faglige premisser utgjør en del av beslutningsgrunnlaget. Disse temaer vil bli forelest av jurist i samarbeid med en sakkyndig psykolog.

Den andre dagen vil omhandle vurderinger av samværsomfang, kontroll og støttetiltak i barnevern- og barnelovssaker. Gjennom kunnskap om hvordan juridiske beslutninger tas i forvaltning og domstol vil deltakerne få forståelse for hvordan barnefaglige vurderinger brukes som premiss. utfordringer knyttet til samværets omfang vil presenteres. Deltakerne skal få innsikt i de juridiske aspektene ved adopsjon og foreldreansvar. Deltakerne skal også få kunnskap om forholdet mellom barneloven og barnevernloven. Deltakerne vil få kunnskap om hvilke kriterier som kan utløse støttende tiltak og psykologens rolle som sakkyndig i forbindelse med vurdering av behov.

Den tredje dagen vil deltakerne få økte ferdigheter i fremstilling gjennom rollespill i rettssal med eksempler fra ulike aktuelle sammenhenger som møte med foreldre på barnevernkontoret, møter i retten i ulike stadier av prosessen og i rollen som vitne i saker etter begge lovverk.

4.3 MODUL III - Barnelovsakene, meklings metode

Den siste modulen vil gi økte forutsetninger for å velge mellom ulike metoder med utgangspunkt i de ulike rollene og oppgavene som sakkyndig, mekler og vitne. De spesifikke kunnskapene om meklings og meklerrollen vil gi økte forutsetninger for å bidra på en slik måte at barnets beste ivaretas, konflikten dempes og foreldrene blir i stand til å samarbeide om organiseringen av omsorgen.

4.3.1 *Samling 1 (3 dager)*

Den siste samlingen omhandler den sakkyndiges rolle som mekler med referanse til §61.1 og §61.4. Den første dagen vil deltakerne få økt forståelse for avgrensningene mellom løsningsorientert arbeid og utredning. Gjennom eksempler på konkrete saker hvor det pekes på hvilke arbeidsoppgaver den sakkyndige kan ha i ulike sakskompleks, økes deltakerne forutsetninger for å opptre relevant. For å øke deltakernes rolleforståelse vil rettens forventninger til den sakkyndige presenteres av en representant fra dommerstanden og besøk i domstolen.

Det vil foreleses om:

- Meklerrolle kontra ekspertrolle
- Ulike oppgaver knyttet til § 61.1 og §61.4.
- Muntlig fremstilling kontra skriftlig arbeid i denne rollen
- Forventninger til sakkyndiges bidrag i meklingsprosessen.

Den andre dagen omhandler det som kjennetegner foreldretvister som ikke egner seg for meklings. Deltakerne vil få økt forutsetning for å håndtere sitt arbeid som sakkyndig og mekler når parter er i konflikt, og på hvilken måte den sakkyndige skal fylle rollen for å ta vare på og beskytte barnet i størst mulig utstrekning. Konkrete eksempler basert på forelesers erfaring og med utgangspunkt i videoen «Barnets beste» gir økte forutsetninger

for å forstå og handle adekvat. Typiske par-konstellasjoner, meklingens påvirkning i retning av mulig utvikling av saken og et eventuelt forlik berøres. Deltakerne vil også få økte metodiske ferdigheter i å bidra til bevegelse i fastlåste prosesser. Deltakerne får økt bevissthet om betydningen av innhenting av tilstrekkelig informasjon fra komparanter i dette arbeidet.

Det vil foreleses om:

- Hvilke typer saker som er mindre egnet for mekling
- Spesielle hensyn ved påstander om vold og seksuelle overgrep
- Konsekvenser for barn ved langvarige foreldretvister
- Kunnskap om effekten av ulike samværsordninger for de yngste barna

Den tredje dagen vil deltakerne få økte forutsetninger for å vurdere betydningen av barns mening og hvordan formidle inn i en forhandlingsorientert kontekst. Konsekvensene av å høre barn drøftes og diskuteres. En erfaren sakkyndigs psykologs perspektiv på barnets stemme og konfliktens betydning for barnet, gir økt forståelse for barnas behov når foreldre er i konflikt.

Samlingen avsluttes med drøfting av fagetiske dilemmaer med bidrag fra NPF-medlem med erfaring fra Fagetisk råd. Det gjennomgås typiske fallgruver i meklingsrollen, innbefattet de anklager sakkyndige kan få mot seg som følge av sin håndtering av rollen. Selvivetakelse, veiledning og kollegastøtte blir tematisert med utgangspunkt i saker der den sakkyndige har blitt klaget inn for brudd på de fagetiske retningslinjene.

Det vil foreleses om:

- Hvordan formidle barnets mening i saker etter §61.1
- Vektlegging av barnets opplevelse og mening
- Hvordan formidle til foreldrene hvordan konflikten påvirker barn.
- Fagetiske dilemmaer i meklerrollen

4.4 Veiledet praksis

Det er krav til praksis og veiledning for deltakerne i utdanningsprogrammet. Både praksis og veiledningen påbegynnes så snart som mulig i utdanningsløpet slik at deltakerne kan knytte erfaringer til den teoretiske undervisningen.

Veiledningen tar utgangspunkt i praksis og skal dreie seg om praktisk gjennomføring av sakkyndigutredninger, fagetiske problemstillinger, rolleforståelse, juridiske problemstillinger, muntlige og skriftlige formidlingsferdigheter. Disse problemstillinger skal belyses av rettspsykologiske teorier og barnefaglig kunnskap.

Veiledningen skal gjennomføres i 3 deler over 45 timer tilsammen:

- En **generell** veiledning knyttet til kandidatens arbeid med 3 sakkyndige utredninger
 - minimum 25 timer individuelt eller i gruppe.

- En **veiledning på skriftlig fremstilling** og minst to av kandidatens rapporter
 - minimum 10 timer individuelt.
- En **veiledning på konkrete saker** jfr §61.1i barneloven (deltakelse på felles sak)
 - minimum 10 timer individuelt.

Dette siste innbefatter deltakelse på veileders sak som mekler i barnelovsak, alternativt at veileder følger kandidatens arbeid tett.

4.5 Skriftlig arbeid

Kandidatene plikter å gjøre veileder kjent med sitt skriftlige arbeid med barnevernssakene. Veileder skal vurdere om deltakeren på utdanningsprogrammet har utviklet tilstrekkelig rolleforståelse og handlingskompetanse til å stå i Register for sakkyndige i barne- og familiesaker.

Kandidaten skal ha gjennomført minimum tre sakkyndigutredninger. Av disse skal den ene være etter barnevernloven og den andre etter barnelovens § 61 nr 3. Den siste er valgfri mellom de to lovene. Alle tre sakkyndigutredninger skal innbefatte skriftlig rapport.

Kandidaten skal ha gjennomført minimum to sakkyndigoppdrag etter barnelovens § 61nr 1, (dersom kandidaten har fulgt arbeidet med slik sak i sin helhet sammen med veileder, kan en fellessak godkjennes).

Kandidaten skal ha gjort tjeneste som meddommer i domstol eller medlem i fylkesnemnda i minst en sak.

4.6 Vurdering

Kriteriene for vurdering tar utgangspunkt i handlingskompetansen som kreves av barnefaglig sakkyndige.

Det blir forventet at kandidaten skal ha følgende rollekompetanse:

- Utviser god rolleforståelse og arbeider innenfor grensene av sitt mandat. Formidler klart hva som er deres mandat, også for de som utredes.
- Opptrer respektfullt, gjenkjenner og forholder seg faglig til individuelle forskjeller som etnisitet, kultur, religiøsitet, kjønn og seksuell legning.
- Er bevisst den potensielle effekten egne sosiale og kulturelle antakelser kan ha på deres profesjonelle arbeide og opptrer sensitivt overfor den enkelte.
- Demonstrerer en villighet til å skaffe seg, og å vedlikeholde den særskilte kunnskapen og ferdighetene som trengs for å arbeide i grensesnittet mellom barnefaglig kunnskap og jus.

- Anerkjenner forskjellen på klinisk rolle og sakkyndigrollen.
- Utviser forståelse for implikasjonene av egne argumenter og hvordan de kan bli brukt i retten.
- Kan begrunne disse argumentene på en slik måte at de kan evalueres av beslutningstakerne.

Sakkyndige skal ha følgende handlingskompetanse:

- Samler data fra flere kilder og anvender flere metoder for å utrede omsorgssituasjonen for barn i saker som omhandler barnevern og barnefordeling.
- Utfører sitt arbeid på en upartisk, reliabel, valid og kulturelt sensitiv måte.
- Kan kommunisere relevant informasjon som følger av de barnefaglige spørsmålene.
- Kan fremskaffe tilstrekkelig forklaring og logisk støtte for sin egen mening ved bruk av forståelig språk, støttet av flere kilder med en anerkjennelse for metodenes begrensninger og alternative forklaringer.
- Anvender kunnskap om helserett, evidensbasert praksis, rettens kontekst på en måte som viser at den sakkyndige forstår forskjellen på tradisjonell klinisk praksis og sakkyndig arbeid.
- Yter etisk forsvarlige konsultative eksperttjenester basert på barnefaglig kunnskap, kunnskap om relevant lovverk og rettssystem.
- Utviser bevissthet om de ulike konsultative roller som sakkyndige engasjerer seg i og anerkjenner potensielle interessekonflikter og trusler om objektivitet som kan komme som resultat av tilpasning til flere og ulike roller.
- Er oppdatert på forskning som er relatert til anvendelse av psykologisk testing for vurdering i forbindelse med saker som omhandler barnelov og barnevernlov og har forutsetning for å administrere, skåre og tolke resultatene av slike tester.
- Kan begrunne testutvalget og de anvendte testenes relevans.
- Kan forklare resultatet av testene for tredjeperson.
- Utviser anvendelse av forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for praksis.

Vurderingen som gjøres av veileder, skal være basert på disse kriteriene. Vurderinger som skal bidra til utvikling av kompetanse, skjer underveis og skal hjelpe den sakkyndige til å nå læringsmålene for utdanningen.

Den sakkyndige får tilbakemelding underveis på sitt arbeide og det gis muligheter for justering og korrigerings. Vurderingene gjøres skriftlig og legges ved veiledningsattest som legges i den sakkyndiges mappe.

Resultatvurderingen gjøres av veileder til slutt i utdanningen der det avgjøres om den sakkyndige har utviklet tilstrekkelig kompetanse til å bli registrert i Register for sakkyndige i barne- og familiesaker.

5. Anbefalt litteratur

Elisabeth Backe-Hansen og Haldor Øvreeide (1999). *Sakkyndig arbeid. Fag og beslutninger om barn*. Oslo: Gyldendal. Det går kanskje an å kopiere opp noe fra denne? Elisabeth Backe-Hansen, Tine Egelund og Toril Havik (2010). *Barn og unge i fosterhjem . en kunnskapsstatus*. Tilgjengelig på

http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf.

Elisabeth Backe-Hansen, Øivin Christiansen og Toril Havik (2013). *Utsiktet flytting fra fosterhjem*. Oslo: NOVA, NOVA-notat 2/13. Kan lastes ned via www.nova.no.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Artikkelsamling: Samtaler med små barn i saker etter barneloven*. Det er artikler av Gamst, Langballe, Raundalen og Øvreeide, og samlingen kan lastes ned via

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php?Template=QTab0Panel&Ref=termmenu&Id=14>.

Sølvi Walan Foss (2013). *Lappeteppefamilier. Hverdagsliv med dine, mine og våre barn*. Oslo: Gyldendal. 144 sider. Denne kan kanskje gi noen gode ideer til praktiske løsninger?

Trude Haugli og Toril Havik (2010). *Samvær i barnevernssaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*. Oslo: Universitetsforlaget, 169 sider

Unni Heltne og Per Øystein Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget, 284 sider.

Trine Myrvold, Jørn Holm-Hansen og Thomas Haaland (2007). *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NIBR, NIBR-rapport nr.2007:10. Tilgjengelig på <http://www.nibr.no/filer/2007-10.pdf>.

Nordisk forskerkonferanse om hjelpetiltak i barnevernet (2009). En oppsummering av nyere forskning på området. Tilgjengelig på <http://www.faf.no/Fafo-seminarer/090922/NordiskForskerkonf-Sept2009.pdf>.

Knut Rønbeck (2006). Foreldre i konflikt. Forhandlingsbasert sakkyndigsarbeid etter barneloven. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50, 338-346

Kristin Skjørten, Rolf Barlindhaug og Hilde Lidén (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lena Stave (2007). *Psykologiske forhold av betydning for delt bosted – en litteraturstudie*. Oslo: Universitetet i Oslo, Psykologisk Institutt. Hovedoppgave.

Tilgjengelig på

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/18288/Utkast39-26.04.07.pdf?sequence=2>. Kan også inneholde nyttige tips om videre lesing!

Bufdirs elektroniske bibliotek.

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php?Template=QTab0Panel&Ref=termmenu&Id=14> Gå inn på emneord etter behov.

Psykologforeningens veiledende retningslinjer for sakkyndig arbeid:

[http://www.psykologforeningen.no/Media/Files/Tekstfiler-fag/Q-1158-B-Veiledende-retningslinjer-for-sakkyndig-arbeid-i-barnevernssaker/\(language\)/nor-NOs](http://www.psykologforeningen.no/Media/Files/Tekstfiler-fag/Q-1158-B-Veiledende-retningslinjer-for-sakkyndig-arbeid-i-barnevernssaker/(language)/nor-NOs)

Seksuelle minoriteter: lhbt-senteret. Vold i nære relasjoner:

http://www.hioa.no/asset/6809/1/6809_1.pdf Å ha foreldre av samme kjønn:

http://www.hioa.no/asset/7085/1/7085_1.pdf

Mer forslag til litteratur:

(APA = American Psychological Association)

Aber, J. Lawrence et al (eds): Child Development and Social Policy, APA 2007.

Apfel, Nancy H. & Sally Provence: Manual for the Infant-Toddler and Family Instrument (ITFI), Brookes, 2001

Andersson, Gunvor: Utsatt barndom – ulike vuxenliv (etlongitudinelt forskningsprosjekt om barn i samhällsvård, 2008, Allmänna Barnhuset.

Andreassen, Tore: Behandling av ungdom i institusjoner, Kommuneforlaget, 2003.

Backe-Hansen, Elisabeth: Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse NOVA Rapport 2/01

Backe-Hansen, Elisabeth: Barn utenfor hjemmet, Gyldendal, 2003.

Backe-Hansen, Elisabeth: God nok omsorg, Riktige beslutninger i barnevernet, Kommuneforlaget, 2004

Backe-Hansen, Elisabeth og Toril Havik (red.): Barnevern på barns premisser, ad Notam 1997

Borba, Michele: Building Moral Intelligence, Josey-Bass, 2001.

Borge, Anne Inger Helmen: Resiliens, Gyldendal, 2003.

Buckley, Helen: Child Protection Work, Jessica Kingsley, 2003. Bull, Ray & David Carson: Wiley, 1995.

Cavell, Timothy A.: Working with parents of aggressive children, APA, 2000

Cicchetti, Dante & D. Cohen (eds.): Developmental Psychopathology, I, II, III, 2.ed. Wiley, 2006

Chamberlain, Patricia: Treating chronic juvenile offenders, APA, 2003

Christophersen, E. R. & S. L. Mortweet: Treatments that Work with Children, APA, 2001.

Craig, Robert J.: Personality-guided forensic psychology, APA 2005

Cummings, E. Mark, Patrick T. Davies and Susan B. Campbell: Developmental Psychopathology and Family Process, Guilford, 2000.

Dacey, John S. & Lisa B Fiore: Your Anxious Child. Josey-Bass, 2002.

Dyregrov, Atle: Barn og traumer, Fagbokforlaget, 2000.

Dyregrov, Atle, Gustav Lorentzen, Kjell Raaheim (red.): Et liv for barn (Magne Raundalen), Fagbokforlaget, 2001.

Ellis, Elizabeth M.: Divorce Wars. Interventions with Families in Conflict. APA, 2000.

Emery, Robert E.: The Truth about Children and Divorce. Dealing with Emotions So You and Your Children Can Thrive. Viking Penguin, 2004

Falck, Sturla og Toril Havik (red): Barnevern og fylkesnemnd, Kommuneforlaget, 2000.

Fitzpatrick, Carol & John Sharry: Coping with Depression in Young Children, Wiley, 2004.

Fossen, Aud: Snakk med barn om følelser. KOMMUNEFORLAGET, 2004

Fowler, Jeff: A practioners' tool for child protection and the assessment of parents, Jessica Kingsley, 2003.

Gjærum, Bente og Bjørn Ellertsen (red.) Hjerne og atferd, Gyldendal, 2003.

Granhaug, P.A. (Ed.): Forensic Psychology in Context (Willan publ. 2010)

Guterman, Neil B: Stopping Child Maltreatment before it starts, Sage 2001.

Hagen, Kari Bøhn m. fl.: Barn i faresonen. Hvilke mesringsmuligheter kan et opphold på en spesialinstitusjon gi? Brusetskollen.2006.

Harris-Hendriks, Jean et al: When father kills mother, Routledge, 2000.

Hartrup, Willard W. & Rainer K. Silbereisen (Eds.): Growing Points in Developmental Science, Tayloer & Francis, 2002.

Havik, Toril m.fl., red.: Barnevernet, forutsetninger og gjennomføring, Univ.forlaget, 2004.

Helgeland, Ingeborg Marie: Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne (Buskerudprosjektet), Uio 2007.

Hollen, John: Formynderterror, Communicatio, 2005

- Holmstedt, Marie-Louise (red): Barnevern 2005 – 2007, Stray Vyrje & co. 2005.
Haaland, Kirsti R.: Barnet I skilsmissen, Universitetsforlaget, 2002.
Haavind, Hanne, Haldor Øvreeide (red): Barn og unge i psykoterapi. Gyldendal, 2007.
Johansson, Morten og Hege Sundt (red.): Fosterhjemshåndboka, Kommuneforlaget, 2005
Kildedal, Det anbragte barn, Dafolo, Fredrikshavn, 2000.
Killen, Kari: Barndommen varer i generasjoner, Kommuneforlaget, 2000
Killen, Melanie & Judith Smetana (Eds.): Handbook of Moral Development, Erlbaum, 2006.
Kjønstad, Asbjørn: Taushetsplikt om barn, Kommuneforlaget, 2001.
Koch, Katrin: Når mor og far møtes I retten. Barnefordeling og samvær, NOVA 13/2000.

Koch, Katrin og Espen Walstad: Samvær, Gyldendal, 2005.

- Kupersmidt, Janis B. & Kenneth A Dodge: Children's Peer Relations, APA, 2004.
Kurcinka, Mary Sheedy: Kids, Parent and Power struggles, Harper Collins, 2000.
Kvello, Øyvind: Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og midhandling.
Universitetsforlaget 2007.
Lahey, B. B. et al eds.: Causes of conduct disorder and juvenile delinquency, Guilford, 2003.
Leathard, Audrey (Ed.): Interprofessional Collaboration. Brunner-Routledge, 2003.
Liddle, Howard A. et al (Eds.): Family Psychology, Science-based interventions. APA 2002.
Long, Nicholas and Rex Forehand: Making Divorce Easier on Your Child. McGraw-Hill
2002.
Magnussen, Svein: Vitnepsykologi, 2004, Abstrakt.
Martin, Judith A.: Fosterfamily Care, Allyn and Bacon, 2000
Mevik, Kate & Bjørg Eva Trymbo: Når foreldre er psykisk syke, Universitetsforlaget, 2002
Meyers, John E.B. et al. (eds.): The APSAC Handbook on Child Maltreatment, Sage 2002.
Moe, V., Slinning, Bergum Hansen (red.): Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse,
Gyldendal, 2010.
Orpinas & Arthur M Horne: Bullying Prevention. Creating a Positive School Climate and
Developing Social Competence. APA 2006.
Pennington, Bruce F.: The development of psychopathology, Guilford, 2002.
Sameroff, Arnold, J. et al.: Treating Parent-infant relationship problems, Guilford 2004.
Sameroff, Arnold, J. et al.: The Transactional Model of Development. APA. 2009.
Sandbæk, Mona (red): Fra mottaker til actor. Gyldendal 2001.
Sandberg, Kirsten: Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse, Gyldendal, 2003.
Seim, Sissel og Tor Slettebø: Brukermedvirkning I barnevernet, 2007, Univeristetsforl.
Skjørten, Kristin: Samlivsbrudd og barnefordeling. Gyldendal 2005.
Skjørten, Kristin: Rolf Barlindhaug og Hilde Lidén: Delt bosted for barn. Gyldendal 2007.
Smith, Lars: Tilknytning og barns utvikling, Høyskoleforlaget, 2002
Smith, Lars: Barn med atferdsvansker, Høyskoleforlaget, 2004
Smith, Margaret G. & Rowena Fong: The children of neglect, Brunner-Routledge, 2004.
Thormann, Inger og Charlotte Guldborg: Den nænsomme anbringelse, Hans Reitzel 2001
Wallerstein, Judith S. and Sandra Blakeslee: What about the Kids? Raising Your Children
Before, During and After Divorce. Hyperion 2003.
Zeanah, Charles H.: Handbook of infant mental health, Guilford, 2000.
Zuckerman, Marvin: Vulnerability to Psychopathology, APA, 1999
Øberg, Bente och Gunnar Øberg: Vuxna skilsmässobarn berättar. Prisma 2002.
Øvreeide, Haldor: Fagetikk i psykologisk arbeid, Høgskoleforlaget, 2002.

Tidsskrifter:

Development and Psychopathology (Cambridge)

Developmental Psychology (APA)
Family Psychology (APA)